

TÜRK EDEBİYATINDA MERSİYELER

Elegies in Turkish Literature

M. Zeliha STEBLER ÇAVUŞ*

ÖZ

İnsanlığın ilk zamanından beri ölüm düşüncesi gizemini korur. Sevilen birinin ölümünü kabullenmek kolay değildir. Kaybedilen kişinin ardından onu anmak ihtiyacı, her toplumda dışa vurulan, doğal bir ihtiyaçtır. Türk edebiyatında mersiyeler de bu doğal ve samimi ihtiyaçtan meydana gelir. Genel anlamıyla mersiyeler, ölenin ardından onu anmanın en zarif şeklidir. Bu eserlerle, değerli insanların tanınmasına katkıda bulunduğu gibi dönem insanının ölüm karşısındaki tutumu da gözler önüne serilir. Bazı mersiyelerle kaybedilen şehirlere ağlanırken bazılarıyla da padişahın istekte bulunulur. Çeşitli inanışlar, farklı tutumlar mersiyelerden öğrenilebilecek diğer bilgilerdendir. Özellikleri değişmekle birlikte mersiye türü günümüzde de varlığını sürdürmektedir ve sevilen insanların ölümü ardından, yaşayanların acısını hafifletmek için varlığını sürdürmeye devam edecektir. Bu çalışmada, mersiyelerin ortaya çıkışından itibaren Türk edebiyatındaki gelişimi incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ölüm, Mersiye, Türk Edebiyatı.

ABSTRACT

The thought of death has kept its secret since first times of mankind. It is not easy to accept death of someone who is loved. The need of commemoration somebody who is not alive is a natural need that is manifested in every society. Elegies in Turkish Literature occur from this natural and heartfelt need. In general meaning, elegies are the most graceful style of commemoration of dead people. By means of these works, talented people are assisted to become famous, the behaviour of the people lived in that period towards death can also be seen. In some elegies, it is cried for cities that have been lost and in some it is asked for something from sultan. Various believes and different manners are other information that will be able to be learned from elegies. Today elegy is still survive its existence by the changes in its characteristics and it will continue to exist to diminish the grief of living people after death of beloved people. In this study, it has been tried to be studied the development of elegies beginning from their appearance in Turkish Literature.

Key Words: Death, Elegy, Turkish Literature.

* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğumun olduğu yerde ölüm de vardır. İnsanoğlu, yaşamına başladığı andan itibaren, içinde bulunduğu şartları, evreni sorgular ve bunu yaparken ölüm konusuna da geniş ölçüde zaman ayırır. Sevilen bir insanı yitirmekten doğan acı, çok zaman dayanılmaz bir hal alır ve ölümü kabullenmek, bu acıya dayanmak kadar zordur. Sevincin paylaşarak çoğalması gibi acı da paylaşarak azalır. Ölüm karşısında kendisini âciz hisseden insan, bu acıyı kaldırmak için “Aşk ağlatır, dert söyletir” misali acısını ifade ederek teselli bulma yoluna gider. İlk zamanlarda sagularla (eski Türkler, mersiye makamında “sagu” tabirini kullanırlardı; “sagu sağlamak”, “mersiye söylemek” demektir.¹) gelişigüzel ağıtlar yakılsa ve yoğ törenleri düzenlense de sonraları ölüm konusunda daha düzenli manzumeler meydana getirilir. Divan edebiyatında mersiyeler de bu suretle oluşur.

Arapça “resâ” kökünden gelen mersiye, ölenin ardından onu iyilikleriyle yad etmek anlamında kullanılır. Mersiye kısaca, “Ölmüş bir kimse üzerine yazılmış manzume”² olarak ifade edilir. Divan edebiyatında mersiye “ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılan lirik”³ şiirlerdir. Buna göre bu şiirlerin yazılması için bir ölümün gerçekleşmesi ve şairin ölenle ilişki içinde bulunmuş olması gereklidir. Bu noktada şairin, tanışmadığı birine mersiye yazamayacağı sonucu ortaya çıkar. Ancak bu konuda istisnalar da mevcut olabilir. Şair Nev’î’nin oğlu Atâyî, Genç Osman’ın öldürülmesi üzerine bir mersiye yazmıştır ama kendisiyle bir yakınlığı olduğu yönündeki bilgiler⁴ tahminden öteye gidemez.

Ölen kişinin iyiliklerinin anıldığı, çeşitli konulardaki meziyetlerinin dile getirildiği bölümlerinden dolayı mersiyeler, “methiyenin, ölenin ardından yazılan şekli”⁵ olarak da nitelendirilebilir. Mersiyelerde öleni överken abartıya da kaçıldığı olur.

Halk edebiyatındaki formu olan ağıt türü ile mersiyeler arasında konu bütünlüğü vardır. Halk ve divan edebiyatlarının farkları üzerinde çok durulsa da “aynı konuyu dile getiren bu iki şiir arasında aslında birtakım şeklî hususiyetleri

¹ Pekolcay, Necla, **İslâmî Türk Edebiyatına Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul, 1994, s. 228.

² Özön, M. Nihat, **Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü**, Arkın Kitabevi, İstanbul, 1971, s. 432.

³ İsen, Mustafa, **Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye**, Akçağ Yay., Ankara, 1993, s. 13.

⁴ İsen, Mustafa, “Genç Osman İçin Yazılan Bir Ağıt ve Bir Mersiye”, **Ötelerden Bir Ses**, Akçağ Yay., 1. basım, Ankara, 1997, s. 463.

⁵ Tökel, Dursun Ali, **“Ölüme Sevinen Mersiye: Yahya Bey’in Rüstem Paşa Mersiyesi”**, (www.dalitokel.com)

dışında fazlaca bir farklılık”⁶ görülmez. İki şiir çeşidi de ölenin ardından yazılır, ölümün verdiği üzüntü dile getirilir.

Mersiyeler, kaside, gazel, müseddes, muhammes, kıt’a, terkiib-i bend, terci-i bend gibi nazım şekilleriyle yazılabilirse de en çok kullanılan terkiib-i bend şeklindedir. “Bazı mersiyelerde ölenin vefat tarihi ebced hesabıyla belirtildiği gibi, hayatının önemli safhalarına da işaret edildiği olur.”⁷ “Dinî-tasavvufî edebiyatta ehli beyt sevgisini dile getiren ve Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit edilmesini anlatan mersiyeler hayli çoktur.”⁸ Şekil bakımından Arap ve İran etkisinde kalan mersiyeler türü, içerikte Türk ruhunu yansıtır.

Mersiyelerde belli başlı bölümler bulunur. “Dünya ve felekten yakınma, övgü, dua”⁹ öncelikle, ölüm varken dünyaya bel bağlamanın yanlış olduğu belirtilir. Bu geçici âleme itibar edenlerin gaflette olduklarına dikkat çekilir. Dünyanın kötülüğünden şikâyet edilen bu bölümde karamsar bir hava sezilir. “Müslüman toplumlarda olayların oluşum ve gelişiminde olağandışı güçlerin etkili olduğu düşünülür. İstenmeyen olayların ancak görülmeyen gizli güçlerce hazırlandığını düşünmek olağan görülür.”¹⁰ Bu sebeple feleğin kötülüğünden yakınılır. Mersiyelerin, “feleğe kafa tutan şiirler”¹¹ olduğu da söylenebilir.

Sonraki bölümde, ölenin ardından hissedilen derin üzüntü dile getirilmeye çalışılır. Ölüm karşısında hissedilen duygulardan biri de şaşkınlıktır. Şair, değer verdiği kişinin ölümüne bir türlü inanmak istemez, ölümü kabullenmekte zorlanır. Bu bölümde, akla gelen bir gerçeğin de dile getirildiği olur. Şair, değer verdiği kişinin ölümü karşısında kendisinin de bir gün öleceğini hatırlar. Bu bölümde esas olarak, ölen kişinin iyi yönleri anlatılır. Burada, ölen kişinin iyi yönleri, mübalağa sanatı kullanılarak fazlaca öne çıkarılır.

Son bölüm, kasidelerdeki dua bölümüne benzer. Tek farkla ki kasidelerde, kişinin ömrünün uzun olması da dilenir. Mersiyelerde ise kendisine dua edilen kişi ölmüştür ve bu nedenle ancak onun cennete gitmesi yönünde

⁶ İsen, Mustafa, “Genç Osman İçin Yazılan Bir Ağıt ve Bir Mersiye”, **Ötelerden Bir Ses**, Akçağ Yay., 1. basım, Ankara, 1997, s. 465.

⁷ İsen, Mustafa, “Mersiye”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay., İstanbul, 1986, c. VI, s. 272.

⁸ Pala, İskender, **Divan Edebiyatı**, Kapı Yay., İstanbul, 2008, s. 116.

⁹ Mengi, Mine, “Eski Edebiyatımızın Mersiyelerine Toplu Bir Bakış”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı**, İzmir, 1983, s. 92.

¹⁰ Yerdelen, Cevat, “Azmiade Halefî’den Bir Mersiye”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sy. 12 (1999), s. 133.

¹¹ Kurnaz, Cemal, “Mersiye Şairinin İşi: Acıyı Bal Eylemek”, **Divan Edebiyatı Yazıları**, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 445.

dualar edilir. Mersiyelerdeki dua bölümü kasidelerdekinden daha uzun ve ayrıntılıdır. Ölene ve geride kalanlara olmak üzere iki kısımdan oluşan bu bölümde “şair, ölene rahmet diler, onun cennete gitmesi veya orada hurilerle beraber olmasını isterken, geride kalanlara da Eyyub sabrı, direnme gücü ya da sağlık, afiyet temenni eder.”¹² Bu bölümde kıyamet, ölüm sonrası yaşam gibi dinî konulardaki bilgilere de rastlanır. Ayrıca Peygamber’den şefaati de istenir. “Peygamberimiz dışında sadece Mevlânâ’nın şefaati istenmiştir.”¹³ Ancak bunun da örneği çok değildir.

Ölüme bakış açısı değiştiğinde ölümün mersiyelerdeki ifadesinde de farklılıklar görülür. Bâkî’nin yazdığı Kanunî Mersiyesi’nde öyle bir ritim sağlanmış ki “ölümü ezici, hükmedici ve korkutucu vasıflarıyla, her adımında gittikçe yükseliyormuş intibai veren bir ses tonuyla üzerimize doğru”¹⁴ geliyormuş gibi hissederiz. Tasavvuf düşüncesi, mersiyelerde insanın ölümden korkmadığı, ölümü özlediği, dünyanın gurbet olduğu ifade edilen tek düşüncedir. Tasavvuf düşüncesinde iki çeşit ruhtan söz edilir: birincisi “hayatın, duyumların ve hareketin sebebi olan ve ölümün etki alanı içinde kalan hayvanî ruh”, ikincisi de “ilâhî nefesten gelen (nefha) insana mahsus ruh.”¹⁵ Ancak “mersiyelerde ölümün tasavvufî görüşten çok, şeriat açısından ele alınışı daha yaygın olarak karşımıza çıkar.”¹⁶ Ölüm, katlanması zor bir ayrılık olarak kabul edilir.

“Mersiyeler bazen tarihin zikretmediği ama bilim dünyası için mühim sayılacak ayrıntıları da ihtiva”¹⁷ ederler. Örneğin Türk edebiyatında bu türün ilk örneği kabul edilen ve “*Dîvânü Lügât’it-Türk*”te yer alan “*Alp-er Tunga Sagusu*”nda o dönemin ölü merasimleri hakkında bilgilere de rastlanır.

Değer verdiği bir insandan sonsuza kadar ayrılmak, tüm insanların en çok etkilendiği olaylardandır. Bu etkilenmelerin manzum şekilde dışa vurulması çeşitli isimlerle (sagu, ağıt, mersiye) anılır. Tarihte insanoğlunun manzume olarak söylediği ilk ürünün bu türe ait olduğu bilinmektedir. Bu konuda bilgi veren kaynaklardan biri de Latîfî’nin tezkiresidir: “Ol zaman ki Kâbil, Hâbili katl itdi anı görüp Adem-i Safînün sîne-i sekînesinden sürûrı ve dîdeden nûrı ve cümle cesedinden sükûn u kararı gitdi. Zîrâ hem oğlı hem yârı idi. Helâk olup

¹² İsen, Mustafa, **Acıyı Bal Eylemek**, s. 45.

¹³ İsen, a.g.e., s. 48.

¹⁴ Okay, M. Orhan, “Bâkî’nin Kanunî Mersiyesi’ne Dair”, **Şükrü Elçin Armağanı**, Ankara, 1993, s. 239.

¹⁵ Demirci, Mehmet, “Mutasavvıflara Göre Ölüm”, **İslâmî Araştırmalar**, sy. 3, Ocak 1987, s. 89.

¹⁶ Mengi, Mine, a.g.m., s. 100.

¹⁷ İsen, Mustafa, “Şairlerce Meslektaşlarına Yazılan Mersiyeler”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VI**, İzmir, 1991, s. 68.

gitdi ve nice rüzgâr vâlih u zâr olup mersiye tarzında bu bir kaç beyti ibdâ' u îrâd idüp okurdı.”¹⁸ Arap edebiyatında mersiye, Câhiliye döneminde özel bir önem verilir. Bu dönem mersiyeler, uzun ve kısa olmak üzere ikiye ayrılır. Ebû Temmâm'ın “*Kitâbü'l-Hamâse*” isimli eserinin bir bölümü mersiyelerden oluşur. Türün ilk örneği olarak kabul edilen mersiye kadın şair Hansâ, bir kabile mücadelesi sırasında kaybettiği iki kardeşinin acısıyla söyler. “Câhiliye mersiyelerinde, uhrevî hayattan söz edilmez.”¹⁹ Ayrıca ölen kişinin intikamının alınması istenir.

Mersiyeler, zaman içinde değişikliklere uğrar. Önceleri kişisel bir acının dışı vuruluşu olurken, zamanla ulusal bir felâket sonrasında milletçe edilen feryatlara dönüşür. Fars edebiyatına ait iki mersiye örneği Rûdekî'nin yazdığı “*Ebu'l-Hasan-ı Muradî*” ve “*Şehîd-i Belhî*” türün bu edebiyattaki ilk örnekleri sayılır. Aynı yıllarda Ebu'l-Abbâs Rebincenî-yi Buhârî isimli şair, Sâ mânlıların ölen hükümdarına (Nasr b. Ahmed'e) bir mersiye yazar. Ebû Mansûr Ammâre-i Mervezî ise son Sâ mân şehzadesinin öldürülmesi üzerine bir mersiye kaleme alır. Bu dönem mersiye şiipleri, samimi, süsten uzak, yalın mersiyelerdir.

Ferruhî'nin Melikşah, Nizâmü'l-mülk gibi devlet ileri gelenlerine yazdığı mersiyeler, başarılı örneklerden sayılır. Enverî de kaside nazım şekliyle kaleme aldığı bir mersiye sahiptir. Saray şairi olmasa da Sâdî, mersiye türünün en tanınmış örneklerini verir.

Mersiyeler içinde çocuklar için yazılanlar, özel bir yer tutar. Firdevsî, genç yaşta ölen oğluna bir mersiye yazar ve bu mersiye, dünyaca ünlü eseri *Şehnâme*'ye koyar. Hâkânî, ölen oğlu Reşîdü'd-dîn için mersiyeler yazar. Mes'ud-i Sa'd, Hâfız ve Feyzî de oğullarının ölümü üzerine mersiye yazan şairlerdendir.

Emir Husrev-i Dihlevî, kardeşi ve annesi için yazdığı mersiyeleri “*Mecnûn u Leyli*” isimli mesnevisine ekler. Bunun dışında Muhteşem-i Kâşî ve “Türk edebiyatına da büyük etkileri olan”²⁰ Molla Câmî, kardeşleri için birer mersiye yazar. Muhteşem-i Kâşî'nin Kerbelâ olayı üzerine yazdığı mersiye de ünlüdür.

Anadolu'da bu türe ait ilk örnek, XIV. yüzyılda Germiyan beyi Süleyman Şah'ın ölümü üzerine Ahmedî'nin yazdığı mersiyedir. Bu mersiye, sonra yazılacak mersiyelere de örnek olur. Kemal Ümmî, Ahmet Paşa, Cem

¹⁸ Canım, Rıdvan, **Latîfî, Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsiratü'n-nüzemâ**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 1992, c. 2, s. 7.

¹⁹ İsen, **Acıyı Bal Eylemek**, s. 15.

²⁰ İsen, a.g.e., s. 17.

Sultan, Cafer Çelebi, Kıvâmî, Firdevsî, Mesîhî, Aynî ve Necâtî gibi şairler de mersiyeler yazmıştır.

Osmanlı Devleti'nin güçlenmesine paralel olarak devlet ileri gelenlerine mersiye yazmak, giderek bir gelenek hâlini alır ve böylece "XVI. yüzyıl Anadolu'sunda mersiye türü hem nicelik, hem de nitelik bakımından en muhteşem dönemini yaşar."²¹ Revânî, Türâbî, Usûlî, Mahremî, Kemâl Paşazâde, Lâmi'î, Hayretî, Yetîm, Aşkî, Nazmî, Arşî, Fazlî, Hayalî, Şevkî, Kadîrî, Zihnî, Bâkî, Mânî, Fevrî, Ubeydî, Nev'î, Nisâyî, Ulvî, Rahmî, Rûhî, Alî, Fünûnî, Mu'înî, Selîmî ve Sâmi mersiye yazmış şairlerdendir. Bu yüzyılda padişah, şehzade ve devlet ileri gelenlerine yazılan mersiyeler çoğunluktadır. En çok Şehzade Mustafa'ya mersiye yazılmıştır.

XVII. yüzyılda mersiyeler gelişmeye devam eder. Ancak bu yüzyılda devlet yapısında görülen duraklama nedeniyle mersiyelerin sayısında olmasa da niteliklerinde değişiklikler görülür. Artık devlet ileri gelenlerine değil, aile fertlerine ve dostlara yazılan mersiyeler çoğunluktadır. Şehzadelerin hiçbirine mersiye yazılmadığı bu yüzyılda, padişahlardan da ancak sıra dışı şekilde ölenlerine mersiye yazılır. Nâdirî, Bahtî, Atâyî, Hâletî, Nergisî, Atâyî Nevâlîzâde, Nakşî, Fevzî, Feyzî, Râmî, Riyâzî, Nâilî, Neşâtî, Kelîm, Fâzîl, Fasîh ve Birrî mersiye yazmış şairlerdendir.

XVIII. yüzyılda mersiye yazarların sayısı, bir önceki yüzyıla oranla iyice azalır. Bu yüzyılda mersiye yazar şairler Hâmî, Kânî ve Şeyh Gâlib'dir.

XIX. yüzyıla gelindiğinde ise mersiye yazar şairler olarak yalnızca Leylâ Hanım, Şeref Hanım, Senih ve Yenişehirli Avnî'den söz edilir.

Yalnızca mersiyelerden oluşan basılmış eserler de vardır. Bunların içinde en ünlüsü Kâzım Paşa'nın "*Mekâlid-i Aşk*" isimli eseridir. Bunun dışında İbnü'r-Reşâd Ferruh'un "*Kerbelâ*", Muallim Feyzî'nin "*Mâtemnâme*", Osman Şems'in "*Mersiye-i Cenâb-ı Seyyidü's-Şühedâ*", M. Asım'ın "*Nâle-i Uşşâk*", Senih'in "*Mersiye-i Şerif*", Sâmi'nin "*Mersiye-i Cenâb-ı Şehinşâh-ı Kerbelâ*" gibi eserlerini anmak mümkündür.²²

Mersiyeler, sadece sevilen bir insanın kaybını anlatmaz. Örnekleri diğerleri kadar yaygın olmasa da yitirilen topraklar için "şehir mersiyeleri", sevilen bir hayvanın ölümüyle "hayvan mersiyeleri", vatanın olumsuz durumunu tasvir etmek için de "vatan mersiyeleri" kaleme alınmıştır.

²¹ İsen, a.g.e., s. 19.

²² "Mersiye", *Tercüman*, 28 Ağustos 1982.

Hayvan mersiyelerine ilk ve en başarılı örnek, XVI. yüzyılda verilir. Necâfî, ölen katırı için yazdığı ve “*Mersiye-i Ester*” adını verdiği bu mersiyede aslında padişahın, ölen katırın yerine bir at talep eder. Yine aynı yüzyılda sevdiği kedisinin ölümü ardından yazdığı ve “*Mersiye-i Gürbe*” ismini verdiği mersiyeye Me’âlî anılmalıdır.

Şehir mersiyeleri, özellikle Viyana bozgunundan sonra elden çıkan Rumeli toprakları üzerine yazılmış mersiyelerdir. Belgrad’ın elden çıkışı üzerine yazılan mersiyenin bir bölümü şöyledir:

Yesir verdik Beligradın kaleyi
Göz yaşınan doldurdular Tunayı
Ağlar uşaklar da bulmaz anayı
Aman imdad der de ağlar Beligrad²³

XV. ve XVI. yüzyıllarda gelişen mersiye türüne, takip eden yüzyıllarda daha az örnekler verilmeye başlanır. Batı edebiyatının tanınmaya başlandığı Tanzimat döneminde, klâsik mersiye yazılmaya devam edilmekle birlikte, Batı’dan gelen yeni ağıt örnekleriyle karşılaşılır. Zamanla ölüme bakış açısı farklılaşır ve buna bağlı olarak mersiyeler değişir. Özellikle Abdülhak Hamid Tarhan’la birlikte edebiyatımızda bir ferdî ıstırap devri başlar.²⁴ Bundan sonra ölüm farklı ifade edilir, klâsik mersiye kalıplarından çıkılır. Değişen anlayışla birlikte şairler ölüden bahsetmek dışında ölümün kendisini şiire konu edinir²⁵ ve melankolik bir anlayışla sergilerler. Tarhan’ın “*Makber*” isimli şiiri buna ilk örnektir. Ferdî hislerinden çok toplum ruhunu yansıtan mersiye şairi karşısında, kendi dünyasını, kendi acısını ifade eden şairler ortaya çıkar. Değişen mersiyelere örnek olarak Recâizâde Mahmud Ekrem’in “*Ah Nijâd*” ve “*Şevki Yok*” isimli şiirleri sayılabilir.

Ölüm karşısındaki düşünceler, ölüme yüklenen anlam değiştikçe mersiyenin içeriği de değişir. Klâsik mersiyede şair, çok değer verdiği kişinin ölümünün ardından ancak acısını anlatır, öleni yâd eder, kalanlara sabır diler ve tüm bunlarla aslında ne kadar teslimiyetçi olduğunu anlatarak çaresizce ölümü kabullenir. Yeni şairlerse ölümün kendisini sorgular, ölüm karşısında felsefî düşüncelerini ifade ederler. Zaman içinde inişli-çıkışlı bir yolculuğa çıkan mersiye, ismi, formu değişse de günümüzde varlığını sürdürür; ölümün var olduğu son ana kadar da varlığını sürdürmeye devam edecektir.

²³ Başkov, Vanço, “Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri ve Şehir Mersiyeleri”, *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 12, Erzurum, 1980, s. 72.

²⁴ Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri I*, Dergâh Yay., 16. basım, İstanbul, 1998, s. 88.

²⁵ İsen, Mustafa, “Mersiye (Türk Edebiyatı)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 219

KAYNAKLAR

- BAŞKOV, Vanço, “Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri ve Şehir Mersiyeleri”, **Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, sy. 12, Erzurum, 1980, s. 72-73.
- CANIM, Rıdvan, **Latîfi, Tezkiretü’ş-şuarâ ve Tabsiratü’n-nüzemâ**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 1992.
- DEMİRCİ, Mehmet, “Mutasavvıflara Göre Ölüm”, **İslâmî Araştırmalar**, sy. 3, Ocak 1987, s. 89-104.
- İSEN, Mustafa, **Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye**, Akçağ Yay., Ankara, 1993.
- _____, “Şairlerce Meslektaşlarına Yazılan Mersiyeler”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VI**, İzmir, 1991, s. 65-84.
- _____, “Genç Osman İçin Yazılan Bir Ağıt ve Bir Mersiye”, **Ötelerden Bir Ses**, Akçağ Yay., 1. basım, Ankara, 1997, s. 453-465.
- _____, “Mersiye”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay., İstanbul, 1986, c. VI, s. 272-274.
- _____, “Mersiye (Türk Edebiyatı)”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 218-219.
- KAPLAN, Mehmet, **Şiir Tahlilleri I**, Dergâh Yay., 16. basım, İstanbul, 1998.
- KURNAZ, Cemal, “Mersiye Şairinin İşi: Acıyı Bal Eylemek”, **Divan Edebiyatı Yazıları**, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 441-452.
- MENGİ, Mine, “Eski Edebiyatımızın Mersiyelerine Toplu Bir Bakış”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı**, İzmir, 1983, s.91-101.
- OKAY, M. Orhan, “Bâkî’nin Kanunî Mersiyesi’ne Dair”, **Şükrü Elçin Armağanı**, Ankara, 1993, s. 235-239.
- ÖZÖN, M. Nihat, **Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü**, Arkın Kitabevi, İst. 1971.
- PALA, İskender, **Divan Edebiyatı**, Kapı Yay., İstanbul, 2008.
- PEKOLCAY, Necla, **İslâmî Türk Edebiyatına Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul, 1994. **Tercüman**, “Mersiye”, 28 Ağustos 1982.
- TÖKEL, Dursun Ali, “Ölüme Sevinen Mersiye: Yahya Bey’in Rüstem Paşa Mersiyesi”, www.dalitokel.com.
- YERDELEN, Cevat, “Azmiade Halefî’den Bir Mersiye”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sy. 12 (1999), s. 133-142.